

UNIFORMA, COSTUM ÎN FILMUL ISTORIC. O ABORDARE CRITICĂ

ADRIAN-SILVAN IONESCU*

Abstract

The set and/or costume designers of any historical and especially war movie have to be historically accurate to the ninth degree and recreate to the last detail the characters' look embodied by the actors in any period drama.

For the modern times and wars, the task in hand is easier, because the military uniform regulations are still available so the costume designer can follow to the letter the details of execution for a modern replica uniform (dimensions, cuts, stripes, embroideries, epaulets, etc). The historical and especially the war movies pay tribute to the heroes and are generally uplifting viewing experience, but when filmed with the utmost adherence to the historical accuracy they bring also an unparalleled educational dimension.

In Romania the military uniform regulations and updates were made in 1873, 1893/1895, 1912, 1927 and 1930. In the 1877–1878 Oriental War the soldiers wore the uniforms issued in 1873 while in the Great War they wore the battle dress issued in 1912.

However, the movies capturing these crucial periods in the making of the Romanian nation, albeit well intended, as a piece of military costume history do not always stand scrutiny. Not to speak about the ill choice of actors who were far from resembling the features of the real protagonists.

Keywords: movie, The Oriental War of 1877–78, The Great War, King Carol I, King Ferdinand, Queen Marie, General Henri M. Berthelot, Fieldmarshal August von Mackensen, director Sergiu Nicolaescu.

În orice film cu subiect istoric, scenograful trebuie să fie foarte bine documentat și să reconstituie, cu toată corectitudinea, ținutele purtate de actori. Pentru perioada modernă, mai ales pentru filmele de război, este cel mai ușor de executat aceste costume deoarece se păstrează regulamentele prin care fuseseră instituite uniformele respective, iar acestea oferă toate detaliile necesare executării replicilor moderne, necesare filmului (dimensiuni, croi, ornamente). Un film istoric nu trebuie să fie doar un spectacol de agrement, ci trebuie să comporte și o încărcătură educativă.

În România au existat câteva regulamente de bază la care au fost făcute, de-a lungul timpului, mici modificări: 1873, 1893/1895, 1912, 1927 și 1930¹. În Războiul de Independență

* Dr. Adrian-Silvan Ionescu, cercetător științific, este directorul Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu” și profesor asociat la UNARTE. Adresă e-mail: istartro@yahoo.com.

¹ Cristian M. Vlădescu, *Uniformele armatei române de la începutul secolului al XIX-lea pînă la victoria din mai 1945*, Ed. Meridiane, București, 1977; Cătălin Zisu (coordonator), Gheorghe Cosneanu, Marian Moșneagu,

au fost purtate uniforme instituite prin regulamentul din 1873². Uniformele introduse în 1912 au fost purtate în Marele Război³, cu adaptări inerente survenite în timpul campaniei. Filmele ce au avut drept temă respectiva perioadă din devenirea istorică a României nu au fost totdeauna corecte în reconstituirea uniformelor. Nici chipurile celor care le-au îmbrăcat nu corespundeau cu modelele cunoscute căror trebuiau să le dea, uneori, viață

Primul film istoric românesc, *Independența României*, turnat în 1912 cu ocazia împlinirii a 35 de ani de la campania din 1877–1878 a fost, din păcate, marcat de erori în scenografie. Doar pentru rolurile principale – principele Carol I, generalul Alexandru Cernat, generalul medic Carol Davila, generalul Mihail Cerchez – au fost croite costume, mai precis uniforme, după modelul conform regulamentului din 1873 (Fig. 1). Pentru masiva figurație care fusese asigurată de armata română au fost utilizate uniforme din dotarea perioadei respective care erau, în unele cazuri, radical modificate față de cele în uz cu trei decenii și jumătate în urmă. Spre pildă, dorobanții – care formau trupele neregulate – erau îmbrăcați, la 1877, cu o cămașă albă de in sau cânepă, ițari și căciulă din blană de miel negru, decorată cu pene de curcan (Fig. 2). În film, acești soldați sunt îmbrăcați cu tunică și pantaloni albaștri închis, după modelul infanteriei de linie, adică al trupelor regulate. Or, această tunică a fost introdusă la dorobanți în 1881. Forma căciulii imita, inițial, modelul de *cucă*, purtat de domnitorii Principatelor Române din secolele al XVI-XVII-lea, cu o ampoare deosebită în partea opusă cocardei sub care era prinsă pana – tot o amintire a egretei fixată în surguci bătut cu nestemate, primit de la sultan, împreună cu celelalte însemne ale investiturii pe tronul Moldovei sau al Țării Românești. Tot în 1881 a fost modificată forma căciulii, ampoarea din partea dreaptă dispărând printr-o aplatizare și prindere a vârfului țuguat de marginea de jos. Din acel moment, mândrul model de provenință voievodală a primit numele, mult mai modest, de sorginte rurală: *țurcană* (Fig. 3).

Trupele de cavalerie își țineau muniția într-o cartușieră plasată pe șoldul drept, atârnată de o leduncă din piele albă ce străbătea pieptul în diagonală (Fig. 4). În filmul din 1912, cavaleriștii din garda principelui domnitor Carol I au câte două cartușiere prinse de centiron, în față (Fig. 5). De asemenea, la 1877, cavaleria era înarmată cu o sabie cu lama ușor curbată, model 1861 (1822)⁴ în vreme ce, în filmul din 1912, săbiile au lama dreaptă, conform dotării la zi a trupelor călări (vezi Fig. 4).

Prin regulamentele din 1893⁵ și 1895⁶, chipiele trupelor de uscat nu mai aveau partea din spate atât de înclinată spre față, iar diametrul fundului s-a mărit, fiind aproape egal cu baza. Acest model apare purtat de toți ofițerii din filmul regizat de Aristide Demetriade (Fig. 6).

În 1977, la împlinirea centenarului Războiului de Independență, a fost turnat un film în regia lui Sergiu Nicolaescu, intitulat *Pentru patrie*. Nu se știe pentru care motiv, regizorul a decis ca uniforme infanteriei, atât cea de linie cât și cea teritorială, adică dorobanții, să fie făcute din postav gri, deși această nuanță nu a existat vreodată în ținutele armatei române! Cu câteva excepții inexplicabile, și ofițerii poartă aceeași nuanță (Fig. 7). Și în acest film dorobanții nu poartă cămașile tradiționale, ci tunici (Fig. 8).

Gabriel Pătrașcu, Horia Vladimir Șerbănescu, Teodora Giurgiu, Lucian Drăghici, *Uniformele armatei române*, București, 2014.

² Înalt Decret nr. 1212/9 iunie 1873 relativ la uniforme armatei, în „Monitorul Oastei” nr. 20/14 iulie 1873.

³ *Regulament asupra descrierii uniformelor și ținutelor armatei*, Tipografia și Stabilimentul de Arte Grafice George Ionescu, București, 1912.

⁴ Cornel I Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Corneliu M. Andonie, Ioan I. Scafeș, *Armata română în Războiul de Independență, 1877–1878*, Ed. Sigma, București, 2002, p. 369.

⁵ Înalt Decret nr. 3690/1 noiembrie 1893, în „Monitorul Oastei” nr. 54/9 noiembrie 1893, p. 1225–1250.

⁶ Înalt Decret nr. 2698/21 iunie 1895, în „Monitorul Oastei” nr. 33/22 iulie 1895, p. 218–311.

Prin această nuanță a ținutei, soldații din acest film par mai mult militari ai Confederației Sudiste din timpul Războiului Civil american (Fig. 9) decât români aflați în luptă cu trupele otomane...

În locul eșarfei de fir auriu, cu doi ciucuri atârând pe șoldul stâng, lângă garda sabiei, care era purtată de ofițeri în mare ținută, dar și în ținuta de service și de campanie (Fig. 10), ofițerii din filmul lui Nicolaescu poartă centiroane din piele gri, cu diagonală, aflate în dotarea milițienilor din anii 1970. De la chipiele ofițerilor lipsesc pampoanele care, reglementar, trebuiau purtate pe front (vezi Fig. 7). La fel, acestea nu aveau în față cifrul domnesc din alamă lucitoare – lucru explicabil pentru epoca în care a fost făcut filmul, când memoria principelui Carol I nu era agreată de regimul comunist. Existau neconcordanțe între culoarea petlițelor și aceea a benzii chipiului ofițerilor prin care era desemnată apartenența la o anumită armă (roșu pentru infanterie de linie, albastru deschis pentru dorobanți, verde închis pentru vânătorii pedestri, negru pentru artilerie și geniu).

Prin regulamentul din 1873, nu se preciza a fi vreo deosebire între mantalele ofițerimii și acelea ale trupei, poate doar din punct de vedere al texturii mai fine pentru cei dintâi. În schimb, în film, soldații au mantale din postav gri (Fig. 11), iar ofițerii le au din postav închis la culoare și, pe deasupra, capă (care dispăruse din dotare după terminarea domniei lui Alexandru Ioan I). La ceremonii, unii dintre ofițeri au pe umeri epoleți intrați în uz în 1930, în timpul domniei regelui Carol al II-lea, adică după 52 de ani de la derularea Războiului de Independență!

Actorii aleși pentru a interpreta personajele principale au fost foarte nepotrivit selectați, iar ținutele lor la fel de incorecte. În rolul generalului Alexandru Cernat, ministrul de război și comandantul trupelor române – un bărbat scund și durduliu, cu barbișon (Fig. 12) – a fost distribuit Amza Pellea, înalt, athletic și doar cu mustață. Din motive neclare – poate pentru a-l desemna drept șef al armatei – acesta a fost îmbrăcat, pentru mare ținută, într-o tunică roșie cu un rând de nasturi (Fig. 13), deși doar cavaleria de linie avea reglementat un asemenea veșmânt, dar încheiat cu brandenburguri negre. Generalii aveau pe umeri epoleți cu ciucuri groși și scurți, dar lui Pellea i-au fost dați, într-o anumită ocazie, unii de ofițer inferior, cu franjuri subțiri pentru ca, în mare ținută să-i primească pe cei potriviți. Tunica de mare ținută, aceea pe care o purtau generalii la solemnități, avea gulerul și manșetele brodate cu fir de aur. Asemenea broderii are și Pellea la ținuta sa de ceremonie dar are și o tresă de grad cusută deasupra manșetei în unghi, ceea ce nu este corect. Iar banda chipiului său nu are broderii cu frunze de stejar, de același model ca acelea ale gulerului și manșetelor, ci are doar un galon de fir auriu, ceea ce era potrivit doar pentru mica ținută sau ținuta de campanie. De altfel, chipiul său nu este ornamentat nici cu egretă pentru mare ținută nici cu pampon de fir auriu în mică ținută. Probabil că s-a mizat pe faptul că publicul nu cunoaște asemenea detalii și, în acest fel se puteau face anumite economii la costume...

La fel, decorațiile erau incorect aranjate pe pieptul purtătorilor, spre a nu mai spune nimic de faptul că multe dintre ele fuseseră instituite la sfârșitul războiului – spre pildă, la scena traversării Dunării, desfășurată pe 16/28 iulie 1877, generalul Cernat poartă pe piept crucea „Trecerea Dunării” care fusese emisă abia în martie 1878! O altă greșală se găsea la nuanțele panglicei acestei decorații care, în realitate, era roșu cu negru, iar pe ecran era roșu cu alb spre a nu mai vorbi de forma ei care nu urmărea modelul reglementar românesc, ci unul rusesc. Crucea „Trecerea Dunării” era o distincție fără clase ierarhice, acordată tuturor militarilor participanți la campanie, indiferent de rang. Pe pieptul celui distins cu mai multe decorații, conform regulamentului ea era plasată totdeauna după „Virtutea Militară”, „Steaua României” și „Bene-merenti”, urmată de ordinele și medaliile străine⁷. În film, ea se află plasată prima pe pieptul generalului Cernat/Amza Pellea (vezi Fig. 13).

⁷ Înalt Decret nr. 978/28 aprilie 1878 în „Monitorul Oastei” nr. 12/30 iunie 1878.

Ilarion Ciobanu, un actor de talie înaltă (c. 1,90 m), cu mustăți pe oală, interpreta pe căpitanul de stat major Moise Groza, scund și cu o barbă neagră, respectabilă (Fig. 14). Ca stat-majorist ar fi trebuit să poarte eghileți la umărul drept și chipiu roșu cu bandă de catifea neagră la fel ca gulerul și manșetele. Pe guler avea brodată o grenadă flăcărândă, încadrată de fulgere care era semnul statului major. Dar Ciobanu avea chipiu și uniformă gri, cu bandă și manșete albastru deschis, de dorobanț, și nici nu purta eghileți (vezi Fig. 7). Pe colonelul Mihail Cerchez l-a întrupat Mircea Albulescu. Deși acest ilustru ofițer era infanterist și comandase Divizia de Rezervă și apoi Divizia a 2-a Infanterie cu care a participat la împresurarea și asediul Plevnei, în film poartă uniformă cafenie, de artilerist și chipiu alb, potrivit pentru ținuta de vară, deși pe 28 noiembrie 1877, când pătrunde cu trupele sale în fortificație și asistă la capitularea lui Osman Pașa, nu era prea cald...

Sunt și alte erori în această peliculă istorică menită a preamări gloria cuceririi independenței de stat a României: la trecerea Dunării, fluviul ar fi trebuit să curgă de la stânga spre dreapta, dar, dintr-o neatenție de regie, filmarea s-a făcut dintr-un unghi în care apa curge exact invers, de parcă soldații noștri nu ar fi traversat podul în Bulgaria, ci s-ar fi întors în propria țară! Apoi, tunurile – de a căror prezență și detunături se face chair abuz – nu au recul, arătând mai mult ca niște burlane în care au fost potrivite petarde... Armata română era înarmată la acea dată cu puști Peabody, de proveniență americană (Fig. 15). Dar în film au fost folosite arme mai recente, Mannlicher, scoase din uz de doar câteva decenii (vezi Fig. 11), la care s-a atașat un cocoș nefuncțional doar pentru figuranții sau actorii ce se aflau în prim plan. În rest, pentru toți ceilalți, din planurile îndepărtate, nu s-a mai considerat oportun a se proceda la fel, așa că, în scenele de bătălie, un ochi avizat poate observa cum aceștia își încarcă armele după principiile din secolul XX nu din anteriorul... Săbiile ofițerilor sunt drepte, de model interbelic, nu curbate ca la 1877. Tocurile de revolver, care nu seamănă modelului epocii războiului fiind vorba de piese moderne, în film sunt purtate fără a se respecta reglementările de atunci, adică pe șoldul drept. Ranițele soldaților sunt acelea din dotarea armatei socialiste, contemporane turnării peliculei, de pânză kaki și nu cutiile dreptunghiulare, de lemn, acoperite cu piele, de care erau prinse gamela, lopata Lineman, o pereche de tâlpi de schimb și pătura rulată deasupra⁸ (Fig. 16, vezi și Fig. 15).

Filmografia dedicată Marelui Război este mult mai bogată. Dar și în aceste producții apar, prea adesea, erori. În 1930, a fost turnat filmul *Ecaterina Teodoroiu* în regia lui Ion Niculescu-Brună. Toți soldații și ofițerii poartă uniforme kaki, după modelul reglementat în 1927 și nu pe acelea din 1916 (Fig. 17). Capelele soldaților cu specificele coarne în față și în spate nu sunt la fel de ascuțite ca acelea ale militarilor din vremea Marelui Război. La fel chipiele ofițerești, nu mai sunt la fel de înalte și de rigide ca la 1916–1918 (Fig. 18). Uniforma ofițerilor nu mai are guler înalt, ci răsfrânt, cu petlițe mult mai mici și nearcuite ci drepte. În campania pentru Reîntregire, ofițerii trupelor de uscat – exceptându-i pe cei din cavalerie și artilerie care aveau cizme – purtau bocanci și jambiere de piele (Fig. 19), pe când în filmul ce-l comentăm au, fără excepție, cizme cu carâmbul înalt, după un model tardiv subiectului tratat în film.

O altă peliculă monografică dedicată eroinei de la Jiu, tot cu titlul *Ecaterina Teodoroiu*, va realiza în 1978 Dinu Cocea. Și aici se întâlnesc greșeli destul de grave. Spre pildă, mantalele și curelăria dată spre purtare actorilor principali și figuranților par a fi transformări ale efectelor din dotarea milițienilor din vremea regimului comunist (Fig. 20). Pe de altă parte, mantalele nu se purtau cu reverele descheiate și rabătute pe piept atunci când ofițerul se afla în timpul serviciului și era încins de centiron cu diagonală (Fig. 21). Doar generalii puteau purta reverele rabătute spre a se vedea căptușeala roșie ce le desemna rangul înalt.

⁸ Adrian-Silvan Ionescu, „Documentația celei de-a șaptea arte”, în *Arta*, nr. 5–6/1982, p. 64; Idem, „Reconstituire și adevăr istoric”, în *România Literară*, nr. 35/31 august 1978, p. 18.

Fig. 1 – Principele Carol I și statul său major pe front, imagine din filmul *Independența României*, 1912, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 2 – Carol Pop de Szathmari, Dorobanți, 1878, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 3 – Regiment de dorobanți în marș, imagine din filmul *Independența României*, 1912, Biblioteca Academiei Române – de remarcat uniformele din postav civit și căciulile de forma „țurcană” purtate de dorobanți.

Fig. 4 – Franz Duschek, Gornist, subofițer și soldați de călărași în mare ținută, mică ținută și ținută de cazarmă, 1878, Biblioteca Academiei Române – de remarcat cartușierele purtate în bandulieră și săbiile curbate.

Fig. 5 – Aristide Demetriade în rolul Principelui Carol I, comandant al Armatei de Vest la cartierul său general din Bulgaria, imagine din filmul *Independența României*, 1912, Biblioteca Academiei Române – de remarcat săbiile drepte și cartușierele purtate la centură de cavaleriștii din gardă.

Fig. 6 – „Asta e muzica ce-mi place!”, imagine din filmul *Independența României*, 1912, Biblioteca Academiei Române – de remarcat chipiele cilindrice purtate de ofițeri.

Fig. 7 – Căpitanul Valter Mărăcineanu, maiorul George Șonțu și maiorul de stat major Moise Groza, imagine din filmul *Pentru patrie*, 1977.

Fig. 8 – Revista trupelor, imagine din filmul *Pentru patrie*, 1977 – de remarcat amestecul de uniforme de culoare gri și de culoare bleumarin, chipiele fără pampon și centiroanele din piele gri.

Fig. 9 – Trupe ale Confederației Sudiste purtând uniforme gri, reconstituire a bătăliei de la Gettysburg, 1 iulie 2013, fotograf necunoscut, colecția A.S. Ionescu.

Fig. 10 – Andreas D. Reiser, Sublocotenent din infanteria de linie în mică ținută de campanie, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 11 – Trupele românești la atac, imagine din filmul *Pentru patrie*, 1977.

Fig. 12 – Generalul de divizie Alexandru Cernat, comandantul Armatei române de operațiuni, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 13 – Amza Pellea în rolul generalului Alexandru Cernat, imagine din filmul *Pentru patrie*, 1977.

Fig. 14 – Leopold Adler, căpitanul de stat major Moise Groza,
colecția A.S. Ionescu.

Fig. 15 – Franz Duschek, Vânători pedestri în poziție de tragere, Biblioteca Academiei Române – de remarcat ranițele militarilor și puștile Peabody.

Fig. 16 – Franz Duschek, Sergent din infanteria de linie în ținută de campanie, de iarnă, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 17 – Militari în tranșee, imagine din filmul *Ecaterina Teodoroiu*, 1930 – de remarcat chipiul moale și scund al locotenentului și capelele soldaților, mult diferite de acelea purtate de trupe în 1916–1918.

Fig. 18 – Imagine din filmul *Ecaterina Teodoroiu*, 1930.

Fig. 19 – Serviciul Fotografic al Armatei, Vizită la Divizia a X-a a generalului Constantin Iancovescu, ministru de război (cu baston, în mijloc) încadrat de generalii Nicolae Petala și Henri Cihoschi, comandantul Diviziei a X-a alături de maiorul francez de stat major Dubois Fleury, 1917, colecție particulară.

Fig. 20 – Imagine din filmul *Ecaterina Teodoroiu*, 1978.

Filmul *Ultima noapte de dragoste* în regia lui Sergiu Nicolaescu, ecranizare din 1979 a romanului omonim⁹ al lui Camil Petrescu este, oarecum, mai corect din punct de vedere al reconstituirii uniformelor decât anterioarele. Dar și aici se găsesc multe detalii neconvingătoare: tânărul locotenent Ștefan Gheorghidiu poartă o sabie de infanterie de proveniență austro-ungară care nu exista în dotarea ofițerilor români. Aceasta este prinsă mult prea sus la centiron, fără atârănătorile reglementare care o țineau inițial la o înălțime potrivită pe șold, fără a ajunge garda deasupra bazinului. În pofida faptului că arma este de proveniență străină, de gardă atârână un dragon de model francez... (Fig. 22, 23). În vremea războiului, tunicile nu mai aveau paspoale la manșete, așa cum apare în această producție.

Pelicula este o ecranizare liberă în care regizorul își permite anumite licențe creând personaje despre care în roman doar se amintește. Chiar Sergiu Nicolaescu interpretează rolul unui maior plin de bravură care, la atac, își conducea trupele neînarmat, ținând în mână doar o cravașă, în acest fel provocându-l pe eroul principal care îl bănuia că-i sedusese tânăra și frumoasa soție. Dar este știut că ofițerii superiori nu se aventurau în prima linie decât cu misiuni speciale și nu se expuneau conducând soldații în luptă fiind mult mai prețioși la postul de comandă.

O altă ecranizare din 1976 a fost *Prin cenușa imperiului* regizată de Andrei Blaier după romanul lui Zaharia Stancu. Aici nici unul dintre soldații austro-ungari care asigurau paza convoiului de prizonieri nu are baionetă, iar sacii de merinde sunt aceia aflați în dotarea soldaților din Republica Socialistă România din anii 70, nicidecum modelul din 1912 sau cel din 1917 reglementat pentru trupele monarhiei habsburgice și folosite în timpul Războiului cel Mare¹⁰ (Fig. 24). Nici cartușierele nu sunt acelea specifice trupelor austriece, model 1895¹¹, fiind adaptate cele românești din vremea Celui de-al Doilea Război Mondial.

Dintre toate filmele care au ca temă acest dramatic conflict mondial, cele mai multe inadvertențe sunt adunate în *Triunghiul morții* din 1999 regizat tot de Sergiu Nicolaescu. Erorile încep de la ignorarea caracteristicilor fizionomice ale personajelor istorice ce nu se întâlnesc aproape la nici unul dintre interpreți. Generalul Alexandru Averescu era înalt, slab și purta o barbă scurtă, ascuțită în vreme ce rolul său a fost luat chiar de regizor care era înalt, athletic și era mereu proaspăt ras. Față de modelul real care purta constant uniforma de campanie cu un chipiu simplu, gri, fără ornamente (Fig. 25), Nicolaescu a ales să poarte constant un chipiu de mare ținută de general de artilerie cu broderii de fir (Fig. 26), ce fusese introdus abia în 1930!

Pentru generali, contraepoleții erau din fir auriu, cu frunze de stejar în textură, dar în film ei apar dintr-un material argintiu, totalmente atipic armatei române (Fig. 27). Referindu-ne la înfățișarea și vestimentația lui Eusebiu Ștefănescu, cel care a dat viață pe ecran regelui Ferdinand I, trebuie spus că monarhul avea o barbă scurtă, roșcată ce începuse să încărunească în vremea conflagrației. În schimb actorul poartă un mare barbișon negru, chiar dacă el însuși era blond de la natură (Fig. 28). Chipiul său avea un galon argintiu în loc de unul auriu. La pantaloni nu avea dublul lampas reglementat pentru generali, iar contraepoleții de pe umeri erau un model sovietic, cu broderii de fir, aflat scurtă durată în uz, între 1948–1950, peste care fuseseră prinse trei trese, spre a părea mai aproape de tipul comun în vremea războiului pe care îl ilustra filmul. Chiar dacă Maia Morgenstern (Fig. 29) este o actriță de mare valoare și de mare forță, cu părul și ochii ei negri, nu o putea reprezenta plenar pe blonda regină Maria, cu ochii albaștri și nasul nobil, ușor acvilin (Fig. 30).

⁹ *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* – publicat în 1930.

¹⁰ Ștefan Rest, Christian Ortner, Thomas Ilming, *The Emperor's Coat in the First World War. Uniforms and Equipment of the Austro-Hungarian Army from 1914 to 1918*, Verlag Militaria, Vienna, 2002, p. 439–441.

¹¹ *Ibid.*, p. 429–430.

A mai văzut cineva un actor care să-l interpreteze pe kaiserul Wilhelm al II-lea fără caracteristicile sale mustăți ascuțite și îndreptate în sus ca niște țepușe? (Fig. 31) Acesta poate fi văzut în filmul lui Nicolaescu, interpretat de Ion Dichiseanu (Fig. 32)! Generalul Henri Mathias Berthelot, marele prieten al românilor, era un uriaș, impozant prin statura și prin stomacul proeminent (Fig. 33), care în film este jucat de Silviu Stănculescu, mult mai puțin impunător și prestant (Fig. 34). Pe lângă aceasta, el nu este îmbrăcat în uniforma albastră deschis, specifică trupelor franceze, ci într-una kaki, cu buzunare la piept, paftale la manșete și broderii la guler, inexistente pe atunci în uniformologia țării sale. Apoi, Berthelot nu avea o mustață atât de stufoasă ca a lui Stănculescu, dar în schimb avea un minuscul barbișon (Fig. 35), care nu mai apare la interpretul său.

Generalul Constantin Prezan era chel și avea barbișon cărunt (Fig. 36), în vreme ce Virgil Andriescu are încă destul păr și o barbă nerasă de circa trei săptămâni (Fig. 37). Pe lângă aceasta, și el are contraepoleții de nuanță argintie, iar manșetele sunt rotunde în loc să fie în unghi, așa cum erau stabilite prin regulamentul de uniformă – ținuta sa pare adaptată de la un veston de milițian din anii 1970–1989! Iar Prezan nu este singurul ofițer care are asemenea manșete, de parcă scenograful nu ar fi văzut vreodată o fotografie de epocă sau nu ar fi parcurs un regulament, așa cum s-ar fi convenit în perioada de documentare. Apar, de asemenea, uniforme cu paspoal la manșete, ceea ce nu se mai purta dinainte de război. Pe lângă aceasta, gulerele erau înalte și închise cu copcă la gât, pe când în film apar răsfrânte și, de multe ori, descheiate. La ceremonii, ofițerii – chiar și generalii – nu poartă mănuși, deși acestea erau obligatorii în asemenea ocazii.

Prințul moștenitor Carol era înalt, blond, cu ochii albaștri, elegant și jovial (Fig. 378, pe când Ovidiu Niculescu este brun, de statură medie, fără distincție, și are un chip în care se amestecă fatuitatea și dramatismul teatral cu un cinism inexplicabil (Fig. 39). Este totalmente lipsit de stil, nu știe să salute și nici să poarte uniforma. Cristian Șofron este mult prea tânăr pentru a avea deja gradul de locotenent colonel și a da viață lui Constantin Crăiniceanu, complicele trădătorului colonel Alexandru Sturdza, judecat și condamnat la moarte pentru fapta sa; pe deasupra, nici nu poartă barbă, așa cum avusese personajul real. Pe feldmaresalul August von Mackensen, poreclit „spărgătorul de fronturi” (Fig. 40), îl întrupează Iurie Darie (Fig. 41), dar, în afara unei uriașe mustăți cărunte, prost lipite, nu are nimic din aerul vajnic, cavaleresc, elegant și galant al marelui comandant de oști. Iar ochii săi negri nu pot avea strălucirea privirii albastre, sfredelitoare, sincere și sigure de sine a bătrânului soldat. Iar tunica pe care o poartă, largă și lălâie pe trup, închisă cu niște brandenburguri neîntâlnite în uniformologia europeană, este o penibilă încercare de a imita dolmanul de husar, strâns pe talie, care era veșmântul favorit al comandantului Armatei de Dunăre – numit, în 1900, general *à la suite* al Brigăzii de Husari de Gardă din Danzig – alături de ampla căciulă cu cap de mort în frunte, a Regimentului nr. 1 Husari prusieni¹².

Câteva cuvinte în privința armamentului: ofițerii combatanți aveau pistoale Steyr, de fabricație austriacă, și nu revolvare, așa cum au primit actorii în această peliculă. Iar tocul pentru această armă purtată la șold provine din dotarea armatei la zi, a R.S. R. și nu din aceea a armatei care a înfăptuit România Mare. Pentru că, la un revolver nu era nevoie de un spațiu rezervat unui încărcător așa cum aveau tocurele purtate la brâu de interpreții filmului (Fig. 42). La fel și ofițerii germani ce apar pe ecran, sunt înarmați cu revolvare Mossin-Nagant în loc să aibă pistoale Luger purtate într-un toc de formă specială.

¹² Jürgen Kraus, *The German Army in the First World War. Uniforms and Equipment, 1914 to 1918*, Verlag Militaria, Vienna, 2004, p. 358–359, 364; Ronald Pawly, *The Kaiser's Warlords. German Commanders of World War I*, Osprey Publishing, Oxford, 2003, p. 51–54.

Soldații români poartă căști de oțel, model Adrian, provenind din dotarea armatei franceze și având în față grenada flăcărândă cu inițialele RF (Republique Française) în mijloc în loc să aibă inițiala regelui Ferdinand, așa cum aveau căștile românești (Fig. 43). Unul dintre eroii principali ai dramei războinice, gornistul, are prins de instrumentul său un ridicol dragon de sabie în locul celor doi ciucuri cu franjuri tricolore, stabiliți de regulament. Măștile de gaze sunt de model contemporan, având componente din plastic, și nu modestele și, practic, ineficientele măști din 1917, din pânză. Lasă că, pentru figurație și masele combatante, s-a apelat la ajutorul Ministerului Apărării Naționale care a pus la dispoziție militari în termen. Iar aceștia de multe ori, din considerente de economie, nu erau echipați integral, așa că din când în când, la o scenă de atac, pot fi observați bocanci și ranițe din zilele noastre, nu acelea din epocă.

Nicolaescu era recunoscut pentru fanteziile sale uniformologice și de dotare. În *Capcana mercenarilor* (1981) regizorul ce era și interpretul unuia dintre rolurile principale (evident pozitive!) – acela al maiorului român Andrei din destrămata armată a monarhiei habsburgice – își așteaptă inamicii în mijlocul străzii, legându-se într-un balansoar cu o carabină Winchester pe genunchi. Or, acea armă cu repetiție ce făcuse epocă în timpul cuceririi Vestului american era demodată, învechită și demult scoasă din uz chiar de oamenii din vest. Eroul pretindea că era o captură de la militarii otomani făcută de tatăl său în timpul Războiului de Independență din 1877, fapt ce era absolut corect. Dar nimeni nu ar mai fi folosit-o în iarna lui 1918, existând la acea oră armament mult mai perfecționat și eficient... Apoi, duelul cu grenade, chiar dacă apare spectaculos pe ecran, ar fi fost ceva de neconceput între vechii combatanți care cunoșteau forța distructivă a acelei arme defensive. La fel, refacerea atât de grabnică a maiorului ce-și pierduse piciorul fapt ce ar fi necesitat o spitalizare de câteva luni bune, necum să fie pe picioare, sprijinit ce-i drept în cârjă, după doar câteva zile! De unde reiese că filmul este o fabrică de vise chiar atunci când abordează teme majore, extrase din istoria reală!

Doar detaliile corecte pot produce un întreg convingător! O peliculă cu tematică istorică este menită a informa și a educa. Dar ce educație pot face asemenea filme unde atât detaliile cât și fondul general, reconstituirea epocii și a eroilor principali ai evenimentelor ilustrate, lasă atâta de dorit?

O singură excepție de impecabilă redare a atmosferei de război putem menționa în studiul de față: ecranizarea lui Liviu Ciulei, *Pădurea spânzuraților*, după celebrul roman al lui Liviu Rebreanu. Realizat în 1965, a beneficiat de o documentație deosebit de corectă și de reconstituiri care îl fac să stea fără teamă alături de filme mai vechi, foarte exacte în redarea specificului perioadei: *Wings* a lui William Wellman din 1927 – primul film distins cu un premiu Oscar –, *Iluzia cea mare* de Jean Renoir din 1937, *Westfront 1918* al lui F.W. Pabst, și *Pe frontul de Vest nimic nou* de Lewis Milestone – ultimele două, ecranizări ale unor romane, datând din 1930. Alegerea personajelor și execuția costumelor sunt fără cusur. În primele secvențe ale filmului, locotenentul Apostol Bologna, poartă o ulancă pentru ca, mai târziu, pe parcursul acțiunii, să apară în manta, deoarece ofițerii din armata austro-ungară posedau un echipament variat, menit a fi purtat la diverse temperaturi și cu diverse ocazii (Fig. 44). Generalul von Karg poartă o manta cu capă în momentul execuției și este însoțit de alți câțiva ofițeri superiori, cu ținute potrivite (Fig. 45). Forma și dimensiunea ceacourilor respecta întrutotul regulamentele imperiale. O comparație între fotografiile de lucru din perioada pregătirii filmului ce-l prezintă pe Liviu Ciulei întrupându-l pe căpitanul Klapka, purtând ulancă și ceacou (Fig. 46), cu o imagine din vremea conflictului armat în care este immortalizat un colonel austro-ungar în ținută de iarnă (Fig. 47), arată exactitatea reconstituirii costumelor. Iar în acea epocă, publicațiile cu studii asupra uniformelor și a istoriei militare erau aproape inexistente, nu ca astăzi când, pentru aproape orice epocă și orice război există volume cu toate detaliile necesare care îl pot lămurii pe un scenograf și-i pot asigura o documentație corectă și amplă.

Fig. 21 – Imagine din filmul *Ecaterina Teodoroiu*, 1978.

Fig. 22 – Imagine din filmul *Ultima noapte de dragoste*, 1980.

Fig. 23 – Imagine din filmul *Ultima noapte de dragoste*, 1980 – de remarcat sabia de model austriac, dar cu dragon de model franțuzesc.

Fig. 24 – Imagine din filmul *Prin cenușa imperiului*, 1978 – de remarcat traistele de merinde din dotarea armatei române socialiste.

Fig. 25 – Generalul Alexandru Averescu,
Biblioteca Academiei Române.

Fig. 26 – Sergiu Nicolaescu în rolul generalului Averescu, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

Fig. 27 – Virgil Andriescu în rolul generalului Constantin Prezan, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999 – de remarcat galonul argintiu de la chipiu și de pe epoleta.

Fig. 28 – Eusebiu Ștefănescu în rolul regelui Ferdinand I, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

Fig. 29 – Maia Morgenstern în rolul reginei Maria, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

Fig. 30 – Regina Maria în timpul campaniei, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 31 – Kaiserul Wilhelm al II-lea, carte poștală, 1902, colecția A.S. Ionescu.

Fig. 32 – Ion Dichiseanu în rolul kaiserului Wilhelm al II-lea, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

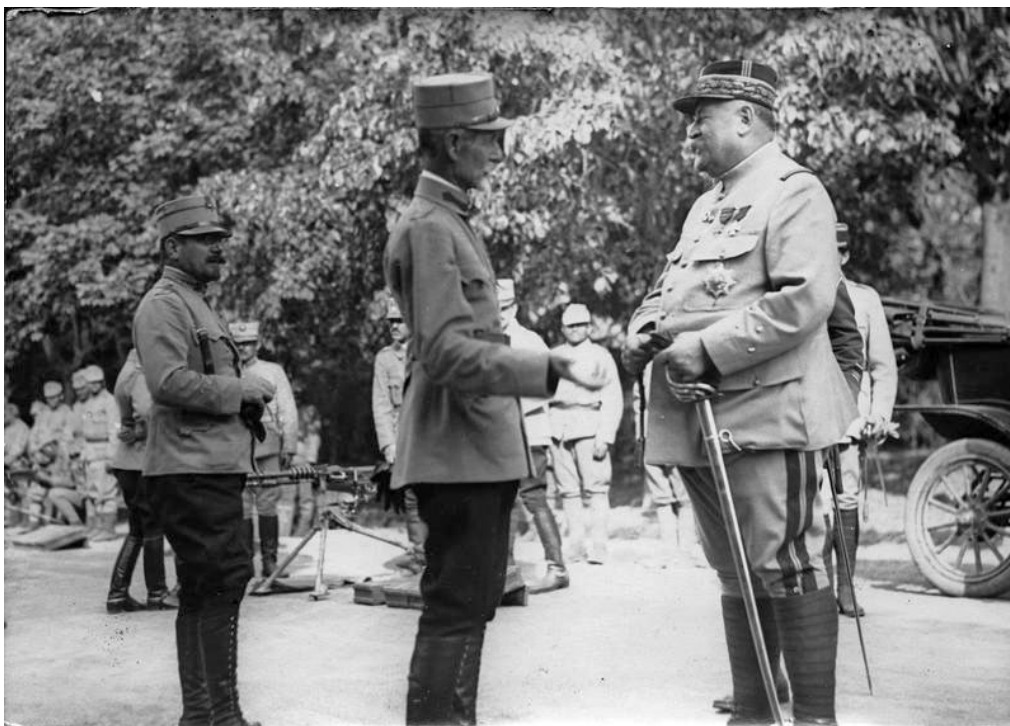

Fig. 33 – Serviciul Fotografic al Armatei,
Conversație între generalii Alexandru Averescu și Henri Mathias Berthelot, Biblioteca Academiei Române.

Fig. 34 – Silviu Stănculescu în rolul generalului Henri Mathias Berthelot, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

Fig. 35 – Generalul Henri Mathias Berthelot,
Biblioteca Academiei Române.

Fig. 36 – Generalul Constantin Prezan,
Biblioteca Academiei Române.

Fig. 37 – Virgil Andriescu în rolul generalului Constantin Prezan, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

Fig. 38 – Principele Carol (detaliu), Biblioteca Academiei Române.

Fig. 39 – Ovidiu Niculescu în rolul principelui Carol, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

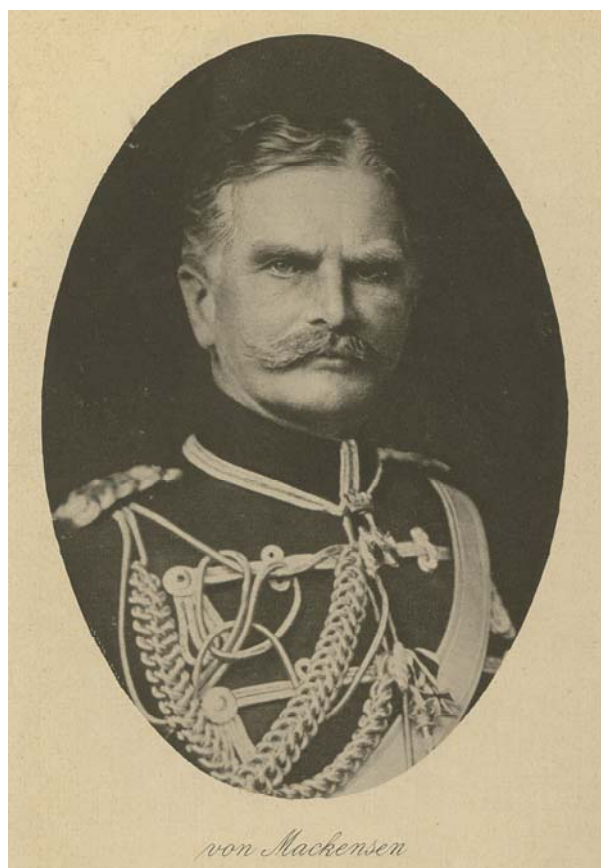

Fig. 40 – Feldmareșalul August von Mackensen, carte poștală, colecția A.S. Ionescu.

Fig. 41 – Iurie Darie în rolul feldmareșalului August von Mackensen, imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999.

Fig. 42 – Imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999 – de remarcat revolverul din mâna ofițerului ce nu se potrivea cu tocul de piele în care trebuia purtat; de asemenea, de remarcat dragonul de sabie atârnat de trompeta gornistului.

Fig. 43 – Imagine din filmul *Triunghiul morții*, 1999 – de remarcat stema franceză de pe casca infanteristului român.

Fig. 44 – Liviu Ciulei (căpitanul Klapka) și Victor Rebengiuc (locotenentul Apostol Bologa), imagine din filmul *Pădurea spânzuraților*, 1965, Colecția Arhivei Naționale de Filme (ANF).

Fig. 45 – György Kovács în rolul generalului von Karg, probă de costume pentru filmul *Pădurea spânzuraților*, 1965, Colectia ANF.

Fig. 46 – Liviu Ciulei în rolul căpitanului Klapka, probă de costum pentru filmul *Pădurea spânzuraților*, 1965, Colectia ANF.

Fig. 47 – Colonel austro-ungar în ținută de campanie, de iarnă, 1917, colecția A.S. Ionescu.

Fig. 48 – György Kovács în rolul generalului von Karg, probă de costum pentru filmul *Pădurea spânzuraților*, 1965, Colecția ANF.

O singură scăpare în acest film o constituie dragonul de sabie purtat de ofițeri care nu este după modelul austriac, cu un ciucure mare pe care se află, pe o parte, inițiala împăratului Franz Joseph, iar pe cealaltă acvila bicefală, ci unul mult mai modest, românesc, datând din perioada interbelică. Chiar și selecția decorațiilor ce le aveau personajele principale a beneficiat de o bună cunoaștere a distincțiilor de război și a importanței respectivei medalii în conformitate cu rangul fiecăruia: generalul Karg poartă la gât Ordinul Franz Joseph în grad de comandor, cel mai potrivit statutului său înalt (Fig. 48). Costumele au fost realizate de Ovidiu Bubulac și Ileana Oroveanu¹³ care chiar și acuma, la distanță de peste 50 de ani de la realizarea filmului, merită a fi omagiați pentru activitatea lor de a reconstitui, cu acribie științifică, o epocă apusă.

Un film cu temă istorică, mai ales unul de război, nu este doar o formă agreabilă pentru public de a-și petrece timpul, ci și un mod de a învăța și de a primi informații. De aceea, regizorii și scenograful trebuie să aibă în vedere nu numai valorile estetice și spectaculare ale peliculei, ci și acuratețea locațiilor alese, a decorului, costumelor și fizionomiilor interpreților.

¹³ Adrian-Silvan Ionescu, Marian Țuțui (coordonatori), *Pădurea spânzuraților, oglindă a Marelui Război. 50 de ani de la premieră, 100 de ani de la subiect*, Ed. Oscar Print, București, 2017, p. 269.